

FILMSKA PISMENOST U HRVATSKOJ U KONTEKSTU DVAJU ROĐENDANA

Iako prema novom kurikulumu filmska pismenost nije postala službenim dijelom odgojno-obrazovnog procesa u okviru nastavnog predmeta Hrvatski jezik, dvije ustanove promiču njezinu neospornu važnost te uporno ustraju u filmskoj edukaciji: Hrvatski filmski savez i Hrvatski audiovizualni centar. U godini 2023. prva obilježava šezdeset, a druga petnaest godina postojanja. Ovaj rad nastoji osvijestiti važnost filmskog opismenjavanja te istodobno prigodno obilježiti te dvije vrlo značajne obljetnice.

*

Unatoč tome što film nedavnom obrazovnom reformom nije dobio već davno zatraženo mjesto u hrvatskome školskom sustavu, ili možda baš zbog toga, čini se da se u Hrvatskoj sve ozbiljnije počinje shvaćati potreba za filmskom edukacijom djece i mladih ljudi, a posebice zbog činjenice da nisu samo puki konzumenti audiovizualnih djela već postaju i stvaratelji audiovizualnih sadržaja zahvaljujući ubrzanu razvoju digitalnih tehnologija, društvenih mreža i umjetne inteligencije. Takvo shvaćanje na tragu je i svih inicijativa filmske pismenosti koje dolaze iz Europske unije, a tiču se razumijevanja europskog filma. *Iz perspektive zajedničkih europskih institucija, film se shvaća dvojako – dijelom europske kulture i dijelom europske industrije (Europska komisija, 2013), dakle, kulturno-identitetski i ekonomsko-industrijski karakter filma u komplementarnom su odnosu, a za oboje je važna upravo filmska edukacija europskih građana, posebice djece i ostalih mladih osoba. O ozbiljnosti europskih inicijativa filmske pismenosti svjedoče: fond Kreativna Europa, koji daje potporu programima filmske edukacije, i istraživanja, financirana europskim novcem, koja ispravno prepoznaju marginaliziran položaj filma u europskim obrazovnim sustavima (Đorđić, 2021: 286).* U skladu s time „pitanje publika” za koje će se u budućnosti snimati hrvatski filmovi ključno je ne

samo za hrvatski film već i za hrvatsku kulturu općenito, posebice kada se uzme u obzir činjenica da nastavnička praksa pokazuje deficit koncentracije te strpljenja učenika za bilo koju dugotrajnu aktivnost kakva je i gledanje dugometražnog filma (kao i čitanje lektirnih djela, o čemu najbolje mogu posvjedočiti nastavnici Hrvatskog jezika). O tome je još krajem 1950-ih pisao Miroslav Vrabec objašnjavajući kako se odgojem filmske publike rješava sudbina filmske umjetnosti (1959: 16). Stjepko Težak pak zaključuje da *težimo k pripremanju široke publike koja će umjeti izabrati film ili bilo koji videoostvaraj, kritički ga procijeniti i njime obogatiti vlastiti duhovni život* (2002: 39) te da je svrha nastave filma, između ostalog, *pomoći mladom čovjeku da stjecanjem filmske naobrazbe razvija i na humanizmu zasnovani svjetonazor po kojem će spontano i osvjedočeno postajati slobodna, kritička i samokritička, stvaralačka, s povijesnim napretkom usklađena ličnost, korisna sebi, svojoj zajednici i svijetu u kojem živi* (ibid.). Odgoj djece i ostalih mladih ljudi – naviklih na brze sadržaje koji im se nalaze „na dlanu ruke” – podrazumijeva spremnost na konzumaciju „vremenskih umjetnosti” te na ulaganje koncentracije, strpljenja i volje u sadržaje (audiovizualne) koji zahtijevaju određene kognitivne napore. Sukladno tome postali su obveza ne samo odgojno-obrazovnih djelatnika u njihovim pojedinačnim entuzijastičnim zalaganjima već i društva općenito.

O filmskoj pismenosti djece, mladih i odraslih duže od pola stoljeća kontinuirano skrbi Hrvatski filmski savez koji je 2023. godine proslavio 60. rođendan. Iako je savez udruga civilnog društva, funkcionira kao svojevrsni filmski institut pa su – uz četrdeset dvije članice koje svrhovito okuplja, umrežava i nastoji promovirati – osobito važne njegove djelatnosti: izdavaštvo (jedini kontinuirani izdavač znanstvene i stručne filmološke literature u Hrvatskoj), kinoprikazivaštvo (upravlja Kinom Tuškanac),¹ filmska produkcija, revijske djelatnosti (organizacija hrvatskih revija; jedna s međunarodnom inačicom) i obrazovne djelatnosti (Škola medijske kulture „dr. Ante Peterlić”, radionice za djecu i mlade te Filmska naSTAVa).

¹ <http://kinotuskanac.hr/>

Škola medijske kulture „dr. Ante Peterlić”,² namijenjena nastavnicima i svim odraslim osobama koje se žele filmski educirati, možda je najpoznatija među obrazovnim djelatnostima Hrvatskoga filmskog saveza. Kontinuirano se održava od 1999. godine, a nastavak je Ljetne filmske škole Filmoteke 16 koja se održavala od 1965. do 1990. U devedeset radnih sati – nakon izbora jednog od dvaju seminarskih stupnjeva (na drugom stupnju svake godine nova tematika) ili jedne od praktičnih radionica – polaznici stječu filmskopraktična, filmološka i filmskometodička znanja, i to od istaknutih stručnjaka: filmologa, filmskih kritičara, profesionalnih filmskih djelatnika te filmskih edukatora. Uz dva seminarska stupnja: početni, na kojem se stječu temeljna filmskoteorijska i filmskopovijesna znanja, te napredni koji predstavlja sjajan primjer kontinuirana cjeloživotnog obrazovanja, cijeli je niz filmskih radionica (Radionica za dokumentarni film, Radionica za igrani film, Radionica za eksperimentalni film, Radionica za animirani film, Radionica za kameru i snimanje, Radionica za montažu, Radionica za filmski scenarij, Radionica za vizualne efekte, Radionica za TV-reportažu, Radionica za glazbeni videospot itd.) te nekoliko medijskih (Radionica za fotografiju, Radionica za radiofoniju, Radionica za dramsku pedagogiju). Škola medijske kulture „dr. Ante Peterlić” sasvim je sigurno najvažniji hrvatski program filmske edukacije nastavnika koji se već desetljećima ističe svojom kvalitetom i koji je u posljednjih dvadeset pet godina educirao više od tri tisuće polaznika. Program te škole potrebno je prepoznati kao program „višega javnog interesa” te ga, sukladno tome, sufinancirati osiguravajući mu trajan i kontinuiran institucionalni razvoj (v. Đorđić, Modrić, 2023: 86).

Još je jedan vrlo važan filmskoedukativni program Hrvatskoga filmskog saveza: Filmska naSTAVa koja se održava u Kinu Tuškanac. Nezaobilazna je i njezina digitalna platforma koja sadrži javno dostupne kratkometražne filmove te metodičke materijale za nastavnike,³ prilagođene trajanju školskog sata. Već je deset godina jedini program filmskog opismenjavanja srednjoškolaca, a ima preporuke svih relevan-

² <https://smk.hfs.hr/>

³ <https://filmskanastava.hfs.hr/>

tnih institucija: Hrvatskoga audiovizualnog centra, Akademije dramske umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, Katedre za filmologiju Odsjeka za komparativnu književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Odsjeka za kroatistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci te Hrvatske kinoteke (Hrvatskoga državnog arhiva). Održava se u dvama ciklusima za vrijeme učeničkih zimskih i proljetnih praznika. Svaki ciklus traje pet dana tijekom kojih učenici gledaju pet pomno izabranih dugometražnih filmova te pritom usvajaju osnove filmskog jezika i raspravljaju o međudjelovanju filmskih izražajnih sredstava. Programu Filmske naSTAVe spontano se već godinama priključuju studenti i nastavnici kako bi brusili svoja filmološka i filmskometodička znanja, a najveća je vrijednost programa njegovanje ljubavi prema filmu, osobito prema hrvatskom, te stvaranje filmski pisмене kinopublike koja filmsku kulturu počinje doživljavati kao nerazdvojni dio vlastite kulture.

Hrvatski filmski savez organizira i vrlo značajne revije: od 1962. – Reviju hrvatskoga filmskog stvaralaštva djece (najstariji i najveći festival hrvatskoga dječjeg filma); od 2005. – Filmsku reviju mladeži; od 2008. – Four River Film Festival (u suradnji s Kinoklubom Karlovac), festival srednjoškolskog filma koji ima velik ugled među svjetskim srednjoškolskim festivalima, a od 1969. – Reviju hrvatskoga filmskog stvaralaštva koja promiče amaterske filmove odraslih autora, tj. hrvatsko neprofesijsko filmsko stvaralaštvo. Tim se festivalima potvrđuje dugotrajna, jedinstvena i iznimno bogata tradicija hrvatskoga neprofesijskog filma djece, ostalih mladih osoba i odraslih.

Na tragu te tradicije Hrvatski audiovizualni centar sufinancira rad filmskih školskih družina koje djeluju kao izvannastavne aktivnosti. Javni poziv za sufinanciranje njihova rada provodi Hrvatski filmski savez. Naime, u hrvatskim školama djeluje više od dvjesto filmskih i video-družina koje godišnje produciraju više od dvjesto filmova svih rodova. U njihovu radu sudjeluje više od tri tisuće učenica i učenika te dvjesto nastavnika i učitelja. Dosad su održana dva javna poziva. Na prvome javnom pozivu odobrena su sredstva za trideset školskih filmskih družina u iznosu od 300.000,00 kn, a utrošena su za kupnju audiovizualne

i informatičke opreme, potrebne za njihov rad. Na drugome javnom pozivu zaprimljeno je šezdeset šest prijava, a odobreno je trideset sedam potpora u ukupnom iznosu od 39.816,84 € (300.000,00 kn). Dugoročno se očekuje povećanje broja školskih filmskih družina, a takvim se javnim pozivima nastoji njegovati bogatstvo hrvatskoga neprofесиjskog filma te filmskog stvaralaštva mladih ljudi, ali i ublažiti financijske teškoće hrvatskih škola u koje odgojno-obrazovni sustav, kao i osnivači, općenito slabo ulažu. Taj manjak ulaganja posebno dolazi do izražaja u kontekstu kreativna izričaja djece i ostalih mladih ljudi, osobito s obzirom na već izlisanu maksimu prema kojoj je područje STEM-a primarno, ali i s obzirom na (ne)razumijevanje svrhe obrazovanja koja se počela svoditi isključivo na pragmatičnu mikroideju uspješna pozicioniranja pojedinca na tržištu rada te u skladu s time na makroideju jačanja BDP-a.

Hrvatski audiovizualni centar, koji je 2023. proslavio svoj 15. rođendan, osobito promiče razvoj filmske pismenosti, intenzivno radi na razvoju filmske edukacije te provodi vlastite filmskoedukativne aktivnosti. Podupirući mnoge programe i aktivnosti civilnog društva koji doprinose razvoju filmske pismenosti, u toj su ustanovi svjesni da upravo takvi programi popunjavaju „rupe sustava”, nastale zbog kontinuirana nedostatka ozbiljnijih i iole promišljenih odgojno-obrazovnih politika.

Nedavno je Hrvatski audiovizualni centar objavio *Analizu stanja i strateških smjernica razvoja filmske edukacije i poticanja filmske pismenosti za razdoblje 2023. – 2026.* te pokrenuo mrežnu stranicu posvećenu filmskoj pismenosti.⁴ Na toj stranici objavio je 2023. niz metodičkih priručnika, namijenjenih osnovnoškolskim i srednjoškolskim nastavnicima, nastojeći osigurati dostupnost kvalitetnih metodičkih materijala za nastavu te potaknuti nastavnike na uvođenje filmova u svoje učionice, i to ne kao nastavno sredstvo, već kao nastavni sadržaj.

Najavio je Hrvatski audiovizualni centar i osnivanje Nacionalnog povjerenstva za filmsku pismenost koje će okupiti sve relevantne stručnjake iz obrazovnog područja i udruga „civilnog društva”. Trebalo bi pri pomoći uvođenju u škole novoga nastavnog predmeta s imenom Film.

⁴ <https://filmskapismenost.hr/>

U suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje Hrvatski audiovizualni centar organizira državna i županijska stručna vijeća o filmskoj edukaciji, a održani su i programi filmske edukacije u suradnji s Kinomrežom, hrvatskom mrežom neovisnih kinoprikazivača. U školskoj godini 2023./2024. očekuje se konačna izrada kurikula filmske pismenosti na kojem trenutačno radi Ekspertna skupina koju čine: sveučilišni profesori, filmolozi i filmski djelatnici, filmski edukatori, učitelji i nastavnici. Nastoji se na svim obrazovnim razinama – od vrtičke do sveučilišne – usustaviti filmska edukacija.

Svrhovito je također istaknuti da inicijative filmskog opismenjavanja redovito potječu iz audiovizualne zajednice: iz „civilnog sektora” u kojem brojne udruge svojim programima promiču filmsku pismenost, iz Hrvatskoga filmskog saveza, saveza udruga koji djeluje poput filmskog instituta, i Hrvatskoga audiovizualnog centra, javne ustanove koja skrbi za audiovizualnu kulturu te potiče produkciju audiovizualne djelatnosti.

*

Ostaje nada da će se tim hvalevrijednim nastojanjima priključiti institucije Republike Hrvatske koje su odgovorne za odgojno-obrazovne politike. Trebale bi se u budućnosti više baviti konstruktivnim temama promišljena unaprjeđenja školskog sustava umjesto, primjerice, manje konstruktivnim temama novčanoga kažnjavanja nastavnika. Dok se to ne dogodi, Hrvatskome filmskom savezu neka je sretan 60. rođendan, a Hrvatskome audiovizualnom centru sretan 15. rođendan. Uz rođendanske čestitke priključuje se želja da jednako vrijedno kao i dosad ustraju u filmskom opismenjavanju i skrbi za hrvatski film, hrvatsku kinopubliku te hrvatsku kulturu.

LITERATURA

- Aćimović, Tatjana (ur.). 2023. *Analiza stanja i strateške smjernice razvoja filmske edukacije i poticanja filmske pismenosti za razdoblje 2023. – 2026.* Zagreb: HAVC.
- Đorđić, Ana i Jelena Modrić. 2023. „Obrazovanje i stručno usavršavanje odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi”. U: *Analiza stanja i strateške smjernice razvoja filmske edukacije i poticanja filmske pismenosti za razdoblje 2023. – 2026*, ur. Tatjana Aćimović, 73 – 87. Zagreb: HAVC.
- Đorđić, Ana. 2021. *Film u školi – Uspostavljanje modela filmske edukacije u srednjoj školi.* Zagreb: Hrvatski filmski savez.
- Težak, Stjepko. 2002. *Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini.* Zagreb: Školska knjiga.
- Vrabec, Miroslav. 1959. *Filmska umetnost i škola.* Beograd: Novi dani.

dr. sc. Ana Đorđić
Ingrid Padjen Đurić